

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Тесленко Віти Миколаївни «Психологічні засади профілактики синдрому професійного вигорання педагогічного персоналу закладів загальної середньої освіти різних форм власності», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю

19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія

Дисертація Віти Миколаївни Тесленко «Психологічні засади профілактики синдрому професійного вигорання педагогічного персоналу закладів загальної середньої освіти різних форм власності» є прикладом нового бачення феномену професійного вигорання, адже доба постмодернізму та вимоги сучасного глобального світу спричиняють якісні зміни соціумів та ставлять нові вимоги до їх суб'єктів. У часи суспільних трансформацій трансформуються й освітні системи, в тому числі й система загальної середньої освіти, що безсумнівно позначається на психологічному самопочутті та функціях педагогічного персоналу і створює нові ризики для професійного вигорання. Отже, дослідження цього феномену залишаються актуальними, адже педагоги відчувають на собі суспільні зміни і почивають розгубленими, нересурсними, нездатними опиратися викликам сьогодення, а відтак – вони наражаються на небезпеку виникнення і розвитку синдрому професійного вигорання (СПВ). Цей синдром стає на заваді особистому та професійному розвитку педагогів та їх самореалізації в професії у житті в цілому. Тому актуальність даної дисертації є поза сумнівами.

Детальне ознайомлення з дисертацією, авторефератом дисертації та науковими працями В. М. Тесленко дає підстави говорити, що їй вдалося розширити і поглибити існуючі уявлення про СПВ серед педагогічного персоналу закладів загальної середньої освіти різних форм власності, уточнити його соціально-психологічний зміст, проаналізувати чинники його виникнення і розвитку. Очевидним є бажання дисерантки розібратися в проблемних питаннях СПВ, здійснити їх детальний аналіз, розробити й обґрунтувати психологічні засади профілактики СПВ в педагогічного персоналу сучасних шкіл. Заслуговують на увагу наведені дані про недостатню особистісну ресурсність майбутніх педагогів та

молодих спеціалістів, що перебувають на етапі включення в професійну діяльність. На думку дисерантки, це пов'язане з усвідомленням педагогами-початківцями відсутності перспектив в умовах кризового суспільства, а відтак нею наголошується на важливості та цінності екологічного підходу (екологічного мислення, екологічних комунікацій, екологічного ставлення до власних ресурсів тощо) у справі профілактики СПВ. Усе це становить наукову новизну і практичну цінність даної дисертації.

Дисертація має традиційну будову і складається із вступу, трьох розділів і висновків до них, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Усі структурні компоненти дисертації змістовні, логічно пов'язані один з одним і належно оформлені. Висновки в цілому коректні, змістовні і належно узагальнюють зміст розділів і дисертації в цілому. Список літератури налічує 250 найменувань, з яких 41 – англомовні. Додатки вдало доповнюють зміст дисертації.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади вивчення синдрому професійного вигорання» дисеранткою здійснено теоретичний аналіз великої кількості вітчизняних і зарубіжних наукових праць, присвячених аналізу феномену професійного вигорання (як чинника неоптимального функціонування закладу загальної середньої освіти) в різних наукових школах, проаналізовано чинники оптимального функціонування закладу загальної середньої освіти з позиції системного підходу, приділено увагу адаптаційним ресурсам педагогічного персоналу тощо). Особливу увагу приділено ідеям екологічного підходу, які склали основу для розуміння можливостей профілактики професійного вигорання педагогів та використані дисеранткою при розробці програми профілактики СПВ та соціально-психологічного тренінгу – як інструменту її практичної реалізації.

У другому розділі дисертації «Емпіричне дослідження професійного вигорання серед педагогічного персоналу закладів загальної середньої освіти різних форм власності» описано організацію і процедури дослідження, обґрунтовано добір дослідницького інструментарію та формування вибірки. Представлено методичні засади дослідження СПВ, логіку емпіричного аналізу показників професійного вигорання в різних групах респондентів, досліджено когнітивний, афективний, конативний та особистісний аспекти професійного вигорання педагогів закладів загальної середньої освіти різних форм власності.

У цьому розділі емпірично підтверджено, що формування СПВ має стадійний характер (процесуальний вимір), сприймається його носіями як відносно добре усвідомлений факт за низкою когнітивних, емоційних та поведінкових показників (вимір результату) та виявляється як критичне послаблення (виснаження, дефіцит) ресурсної системи особистості. Авторка дисертації детально аналізує ресурсну систему особистості та виявляє кореляційні зв'язки між низькими її показниками та високими показниками професійного вигорання. Проаналізовано також особливості різних вікових категорій учителів державних та приватних шкіл, а також акцентовано увагу на тих особливостях, що роблять їх уразливими на професійне вигорання. Обрані дисертанткою методи збору і аналізу емпіричних даних щодо наявності професійного вигорання відповідають критеріям валідності і надійності, а використаний метод статистичної оцінки отриманих даних із застосуванням критерію Пірсона дає підстави говорити, що отримані результати і виявлені відмінності відповідають вимогам об'єктивності й надійності і є статистично значимими. Здійснені інтерпретації отриманих емпіричних даних ґрунтовні та переконливі.

У третьому розділі «Психологічні засади профілактики синдрому професійного вигорання в умовах сучасного закладу загальної середньої освіти» детально описано: 1) психологічні засади та концепцію профілактики синдрому професійного вигорання; 2) розроблені на цих засадах рамкову програму та систему універсальних і спеціальних рекомендацій з профілактики СПВ у педагогічного персоналу державних і приватних шкіл; 3) зміст соціально-психологічного тренінгу з профілактики вигорання. Акцентовано увагу, що система розроблених рекомендацій ґрунтуються на ідеях трансформації: 1) освітнього простору в напрямі глобалізаційних та інноваційних змін; 2) суб'єктів освітнього простору в напрямі опанування новітніх технологій самореалізації із застосуванням ідей: 1) екопідходу; 2) лін-мислення; 3) «результату результата» у вигляді нового рівня розвитку особистості; 4) ціннісно-орієнтаційної єдності (ЦОЄ) як психолого-динамічної єдності в колективі; 5) асертивної поведінки, що заснована на «емпатичній формулі» та сприяє досягненню екологічної позиції особистості педагога.

Дисерантка детально презентує базові, на її погляд, психологічні засади системних профілактичних заходів та формулює універсальні соціально-психологічні рекомендації з профілактики СПВ у педагогічних колективах закладів загальної середньої освіти. Сформульовано відповідні системи рекомендацій з профілактики СПВ для учителів державних і приватних шкіл (на підставі виявлених відмінностей показників професійного вигорання та особистісної ресурсності). Заслуговують на позитивну оцінку презентований у розділі соціально-психологічний тренінг з профілактики професійного вигорання та критерії оцінки його ефективності.

Попри загальне позитивне враження від дисертації В. М. Тесленко слід висловити деякі *критичні роздуми і зауваження*:

1. У дисертації необхідно було б розкрити зміст організаційно-психологічного підходу до вивчення синдрому професійного вигорання особистості та дослідити психологічні характеристики закладів загальної середньої освіти, що впливають на виникнення синдрому професійного вигорання особистості.

2. У дисертації бракує теоретичного розгляду особливостей педагогічної діяльності у закладах загальної середньої освіти різних форм власності. Це могло б скласти внесок у розробку програм соціально-психологічного супроводу профілактики СПВ.

3. Варто було б виокремити рекомендації для молодих фахівців (зокрема, майбутніх педагогів) щодо профілактики професійного вигорання.

4. У роботі доцільно було б більш поглиблено показати співвідношення між рамковою програмою з профілактики професійного вигорання педагогічного персоналу державних і приватних шкіл та соціально-психологічним тренінгом з профілактики вигорання.

5. У тексті дисертації є технічні неточності та стилістичні помилки (зокрема рисунки і таблиці оформлені за неоднаковою формою; автор невиправдано часто вдається до філософських та лінгвістичних метафор; є неточності в оформленні списку літератури та додатків).

Висловлені зауваження не зменшують позитивної оцінки рецензованої дисертації, яка є самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконане на

належному науково-теоретичному і методичному рівні, має комплексний та логічний характер, містить висновки й пропозиції, що характеризуються науковою новизною і мають практичне значення.

Автореферат дисертації повною мірою розкриває основні наукові результати, отримані дисертанткою у процесі дослідження і не містить положень, відсутніх у тексті дисертації.

Основні результати дисертаційного дослідження: 1) належною мірою апробовані на науково-практичному Круглому столі, кількох науково-практичних конференціях і семінарах (у т.ч. і міжнародних); 2) упроваджені в організаційнометодичну діяльність та навчально-виховний процес закладів загальної середньої освіти різних форм власності, в т.ч в навчальний процес Навчально-наукового інституту психології Університету «КРОК»; 3) висвітлені у 19 публікаціях, з яких 2 статті опубліковано у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, 4 статті у науковому виданні, внесеному до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття – у зарубіжному наукометричному періодичному виданні.

На підставі викладеного вище можна стверджувати, що дисертація «Психологічні засади профілактики синдрому професійного вигорання педагогічного персоналу закладів загальної середньої освіти різних форм власності» відповідає вимогам МОН України, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор Тесленко Віта Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія.

Офіційний опонент:

дійсний член НАПН України, інституту психології
доктор психологічних наук, професор, імені Г.С. Костюка
заступник директора за науково-організаційною роботою та міжнародних
наукових зв'язків, завідувач лабораторії
організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка
НАПН України

Л.М. Карамушка